

**Autoritatea Anafoarei bizantine a Sfântului Vasile sub an-
chetă cu baza de date TLG: secțiunea Post Sanctus
din Scrierile Anafoarei și Sfântului Vasile
Un studiu comparativ (rezumat)**

Prof. Dr. Ciprian STREZA*

Anafora Sfântului Vasile cel Mare este unul din cele mai importante și larg răspândite texte euharistice ale Răsăritului Ortodox. Până la începutul celui de al doilea mileniu ea a fost principalul text euharistic folosit la Constantinopol și în teritoriile aflate sub influența mării metropole. Astăzi ea este celebrată doar de zece ori pe an, devenind anafora de schimb a ritului bizantin odată cu stabilirea Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur ca formularul euharistic central al cultului ortodox. Textul euharistic atribuit Sfântului Vasile cel Mare este unul din cele mai frumoase formulare euhologice ale Răsăritului ortodox în care misterul negrăit al iubirii divine arătat prin jertfa de răscumpărare a Fiului lui Dumnezeu întrupat apare descris într-un poem liturgic de o rară frumusețe. Prin bogăția și diversitatea pasajelor biblice ce sunt ingenios și armonios îmbinate, prin atenta structurare a expunerii și prin stilul elevat al narațiunii este exprimată o viziune teologică impresionantă în care opoziția cuplurilor păcat – moarte și viața – răscumpărare constituie elementul central al mulțumirii aduse în Liturghie pentru iubirea lui Dumnezeu arătată prin Jertfa Noului Adam.

Faptul că nici una din anaforalele Răsăritului ortodox nu a avut o arie atât de mare de răspândire și nu a circulat în atâtea versiuni precum textul euharistic pus sub numele marelui ierarh din Cezareea Capadociei a oferit pe de o parte un prilej unic cercetării liturgice de a investiga originea și evoluției Liturghiei creștine, dat fiind faptul că istoria acestui formular euhologic conține informații despre modul

* Dr. Ciprian Streza, profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

în care s-a cristalizat și a evoluat canonul euharistic în decursul timpului, iar pe de altă parte, asocierea acestui formular euhologic în toate cele patru versiuni ale lui cu numele Sfântului Vasile cel Mare a pus în discuție posibilitatea chestionării paternității acestui text euharistic.

La mai bine de opt decenii de la publicarea valoroasei monografii a lui Hieronymus Engberding despre anafora Sfântului Vasile cel Mare, aprofundarea studiului acestui text euharistic rămâne încă un imperativ extrem de actual pentru liturgiștii contemporani. Rigorile muncii științifice trasate de liturgistul german au rămas normative pentru studiul acestui text euharistic, însă din 1931 până în prezent multe lucruri s-au schimbat și cercetarea în acest domeniu a evoluat semnificativ: noi manuscrise au fost descoperite, altele mai vechi au fost editate critic, fapt ce a putut astfel ușura studiul lor comparat, iar Liturgiologie a devenit între timp o știință interdisciplinară ce ține cont atât de datele istoriei, cât și de cele ale dogmaticii și ale spiritualității, dar și o „știință informatizată”, care a intrat în noua și provocatoare epocă a formatului digital. Apariția textelor patristice și a celor liturgice în acest nou format a putut revoluționa și a deschis noi perspective studiului liturgic comparat. Așa cum programatic anunțase și demonstrase profesorul Robert Taft în anul 1990, *possibility of authentication of liturgical text using the computer* a ajuns să fie o metodă de lucru extrem de utilă și de convingătoare capabilă să ridice semne de întrebare sau să confirme sau să infirme multe ipoteze din status-ul quaestionis al marilor teme ale cercetării liturgice. Această nouă metodă de lucru va fi aplicată și în studiul de față în încercarea de a demonstra autenticitatea anafoarei Sfântului Vasile cel Mare pornind de la analiza rugăciunii Post Sanctus și urmând structura și principiile metodologice enunțate de pionierul acestui tip de cercetare în 1990.

Anafora Sfântului Vasile cel Mare este unul dintre cele mai importante și frumoase formulare euhologice ale Răsăritului Ortodox. Secțiunea cea mai amplă și complexă a acestui text euharistic este Rugăciunea Post Sanctus numită și Rugăciunea hristologică datorită bogatului ei conținut teologic.

Textul euharistic atribuit Sfântului Vasile cel Mare s-a păstrat în patru versiuni, cea egipteană, cea armeană, cea siriană și cea bizantină. În studiul de față a fost prezentată analiza comparată a doar două dintre ele și anume a celei egiptene și a celei bizantine. Analiza comparată a acestora a confirmat ipotezele lui Engberding privind evoluția textului euharistic de la simplu la complex, de la exprimare kerigmatică la elaborare teologică. Astfel ceea ce apare exprimat în textul egiptean în mod simplu și concis, este amplificat și nuanțat în formularul euhologic bizantin. Analiza comparată a scos în evidență faptul că procesul de revizuire a textului euharistic egiptean nu a constatat doar în adăugiri dogmatice îmbrăcate în limbaj biblic, ci și în excizii pe care revizorul le-a făcut pentru a

Prof. Dr. Ciprian Streza

putea astfel introduce în locul unor expresii kerigmatice pasaje noi și ample cu pronunțat caracter teologic.

Analiza comparată a celor patru versiuni a evidențiat faptul că textul egiptean a păstrat cel mai bine urme ale textului euharistic originar din Cezareea Capadociei pe care s-au grefat elemente specifice ale tradiției cultice locale. În pofida sobrietății și simplității kerigmatice a expunerii, textul egiptean conține totuși și indicii ale unei prelucrări teologice ulterioare, confirmate și de corespondențele ce au putut fi stabilite cu anafora lui Nestorie și cu Rugăciunea proscomidiei a Sfântului Vasile cel Mare din Byz și cu cea a sărutării din Ăg pusă sub numele aceluiași mare sfânt părinte.

În cazul anaforalei Sfântului Vasile cel Mare argumentele externe privind paternitatea acestui text euharistic sunt suficiente de multe și de evidente în a indica faptul că marele părinte capadocian și-a lăsat amprenta asupra textului euharistic care îi poartă numele. Au rămas însă pentru cercetarea liturgică de chestionat argumentele interne în favoarea demonstrării acestei ipoteze.

Metoda nouă, interdisciplinară de cercetare propusă de Robert Taft în 1990 a putut fi valorificată și aplicată în acest studiu anaforalei Sfântului Vasile cel Mare. Cu ajutorul bazei de date TLG au fost chestionate toate corespondențele tematice și lexicale dintre textul liturgic atribuit marelui părinte capadocian și scrierile acestuia. Rezultatele acestei analize arată că ideile principale ale Rugăciunii hristologice se regăsesc cu aceleași accente în anumite pasaje ale scrierilor Sfântului Vasile cel Mare, uneori ajungându-se la identitate lexicală. Folosirea frecventă a textelor biblice, modul ingenios de combinare a lor în intenția de a exprima nuanțat adevărul de credință, personalizarea narațiunii, stilul elevat al expunerii în care verbele principale joacă un rol definitoriu în crearea de antiteze, sunt caracteristici ale scrisului Sfântului Vasile cel Mare ce au putut fi regăsite și în textul euharistic bizantin al anaforalei ce poartă numele său.